

Małgorzata Danuta Nowak

ŚWIADECTWO RELIGIJNE. GATUNEK – JĘZYK – STYL

Lublin 2005, ss. 276

Powstaniu i rozwojowi wspólnot i ruchów nowej ewangelizacji towarzyszy odmienna od tradycyjnej metoda głoszenia słowa Bożego. Wypływa z niej potrzeba powołania do życia i zastosowania w praktyce ewangelizacyjnej nowych form wypowiedzi oraz nowej jakości dyskursu religijnego. W ten pejzaż w interesujący sposób wpisuje się tzw. świadectwo. Wprawdzie nie stanowi ono zupełnego novum w życiu religijnym, jednak ostatnio stało się jednym z istotniejszych składników nowego sposobu ewangelizacji. Może zatem dziwić fakt, że współczesne świadectwo religijne jako element metodyki ewangelizacyjnej i forma wypowiedzi funkcjonująca w obrębie języka religijnego, dobrze rozpoznawalna wśród jego odmian, nie stała się dotąd przedmiotem szczególniejszego zainteresowania językoznawców.

Powyższa konstatacja wskazuje niezbicie na zasadniczy walor recenzowanej książki, mianowicie jej pionierski charakter. Jest ona bowiem pierwszym w polskich warunkach monograficznym, a zarazem tak obszernym, obficie udokumentowanym lingwistycznym opisem świadectwa religijnego jako gatunku wypowiedzi oraz jego względnie wszechstronnej charakterystyki w językowej i stylistycznej.

Wychodząc z założenia, że w pracy językoznawczej dominować musi metodologia lingwistyczna, za nadrzędną inspirację metodyczną przyjmuje Autorka genologię lingwistyczną, uwzględniając przy tym zarówno elementy teorii aktów mowy, zwłaszcza w zakresie pragmatycznych uwarunkowań komunikacji językowej, jak i plan semantyczny i założenia stylistyki językoznawczej. Autorka nie traci z pola widzenia jednak faktu, iż interesujące ją zjawisko ma charakter interdyscyplinarny, dlatego widzi konieczność uwzględnienia w swoich rozważaniach, w roli niezbędnego tła, przesłanek teologicznych i socjologicznych. Inna rzecz, że opis warsztatu badawczego w podrozdziale *Metoda badawcza* sprawia wrażenie nazbyt lapidarnego.

Bogatą i różnorodną podstawę materiałową tworzy korpus 250 tekstów wyekscerpowanych z ponad tysięcznego zbioru świadectw z lat 1991–2002. Pocho-

dzą one z publikacji prasowych i książkowych, oficjalnych stron internetowych ruchów i wspólnot oraz zapisów ze spotkań modlitewnych i ewangelizacyjnych.

Pod względem kompozycji praca robi wrażenie dobrze przemyślanej i zbudowanej na zasadzie podporządkowania struktury zawartości merytorycznej. Warto by jednak kwestię „Języka religijnego jako przedmiotu badań lingwistycznych” przedstawić przed wejściem na grunt zagadnień szczegółowych oraz przeznaczyć bardziej eksponowane miejsce dla zagadnienia potencjalnej wielofunkcyjności leksykalnych znaków wartościowania, w tym dość licznych epitetów i wyzwisk typu: *cudak*, *gnojek*, *palant*.

Monografia składa się z trzech zasadniczych części, których układ jest odzwierciedleniem planów, w jakich autorka analizuje zagadnienie świadectw, mianowicie: planu gatunkowego, językowego i stylistycznego.

W analizie gatunkowej świadectwa Małgorzata Nowak koncentruje się na kwestii wzorca gatunkowego i jego tekstowej realizacji. Wychodząc od intuicyjnego przypisania świadectwu kategorii gatunku, przy wykorzystaniu „instrumentarium” badawczego wypracowanego na gruncie tekstologii w zakresie teorii gatunków mowy, przekonująco dowodzi, że zarówno na poziomie języka religijnego, jak i tekstu, świadectwu można przypisać takie cechy językowe, które pozwalają uznać je za odrębny gatunek wypowiedzi.

Szczegółową analizę wybranych typów realizacji tekstowych poprzedza opis konstytutywnych składników wzorca i sposobów funkcjonowania świadectwa jako mikroaktu mowy w obrębie wyżej zorganizowanych form wypowiedzi: kerygmatu, homilii i katechezie, rozmowie ewangelizacyjnej, a także obecności w obrębie świadectwa rozumianego jako makroakt innych typów wypowiedzi religijnych takich, jak: wypowiedzi modlitewne czy wypowiedzi profetyczne. Autorka dowodzi także licznych zbieżności świadectwa z gatunkami paraliterackim, zwłaszcza autobiografiami duchowymi w rodzaju „pamiętników duszy” czy „autobiografii mistycznych”.

Wbrew oczekiwaniom czytelnika, na rozdział „Język” składają się, o czym Autorka lojalnie uprzedza, wyłącznie studia leksykalne nad charakterystycznym słownictwem świadectw.

Autorka posługuje się terminem *język*, wymiennie z określeniami *kod*, *styl*, nie wdając się w dyskusję na temat istoty języka religijnego, jego miejsca wśród odmian polszczyzny i jego wewnętrznego zróżnicowania. Akceptuje jednocześnie zaproponowane przez innych autorów wyróżnienie podtypów języka religijnego: „kanonicznego (oficjalnego)” i „potocznego”. Widzi też przydatność tego różniczenia w prowadzonych rozważaniach.

W sferze słownictwa religijnego sytuuje Autorka przede wszystkim nazwania osób boskich i Maryi. Podkreśla tu zdumiewająco bogatą synonimikę nazwań

Jezusa, w tym określeń nietradycyjnych, głównie peryfraz budowanych na podstawie porównań i przenośni.

Realizując postulat charakterystyki języka nowej ewangelizacji, Autorka poddaje analizie *konfesjolekty*, a ściślej słownictwo wspólnotowe kilku ważniejszych ruchów religijnych, w tym: charyzmatycznego, neokatechumalnego, Dzieła Maryi, Szkół Nowej Ewangelizacji.

Na tle dobrze na ogół znanych słów–kluczy o zasięgu ogólnoreligijnym bardzo interesująco przedstawiają się określenia stanowiące leksykalne centrum języka nowej ewangelizacji. Należy do niego nie tylko słownictwo ogólnopolskie, jak: *Bóg, chrześcijanin, grzech, kościół* czy *krzyż*, ale i wspólnotowe: *plan* (zbawienia), *znak* ‘zapowiedź’, *czuć* ‘doświadczać’, *dotknąć* ‘przejaw działania sacrum’, *oddać coś Panu, otworzyć się na coś, kogoś, przyjąć Jezusa, przyłgnąć do Chrystusa*.

Szkoda, że w tej interesującej analizie słownictwa charakterystycznego dla danego ruchu ewangelizacyjnego zabrakło wyjaśnienia, na czym specyfika tej leksyki polega.

Przeplatanie się w języku świadectw oficjalności i potoczności owocuje obecnością w polu leksyki licznych wyrazów nacechowanych emocjonalnie. Autorka wyróżnia tu słownictwo nie mające charakteru wartościującego, przede wszystkim zdrobnienia i spieszczenia, potoczmy, wulgaryzmy (sic!) i eufemizmy, oraz leksykę waloryzującą na poziomie języka i tekstu.

Dla wypowiedzi religijnych charakterystyczne jest z jednej strony duże nasylenie wyrazami o dodatnim zabarwieniu, z drugiej mała liczba znaków wartościujących negatywnie. Te proporcje znajdują pełne potwierdzenie w analizowanych tekstach świadectw.

Dokonując stylistycznej analizy tekstów, zwłaszcza pod kątem obecnych w nich środków retorycznych i poetyckich, Autorka weryfikuje hipotezę, że teksty świadectw należą do klasy wypowiedzi religijnych. Z tej analizy wynika, że dla przybliżenia odbiorcy przebiegu i charakteru doświadczenia religijnego w świadectwach wykorzystuje się najczęściej metafory, porównania, antytezy i analogie, wspierają je paradoksy, przybierające najczęściej formę oksymoronu, liczne alegorie, zwłaszcza ‘budowli’, ‘przepaści’, ‘dna’, ‘dołu’, ‘pociągu’, i symbole.

Najchętniej jednak wykorzystuje się w świadectwach religijnych metafory, które nadają wypowiedziom większą sugestywność i „sensualną wyrazistość”. W wypowiedziach przenośnych „świadkowie powielają utrwalone wzorce językowe i kulturowe”, odwołując się często do przenośnych sensów: ‘serca’, ‘drogi’, ‘wspólnoty’, ‘przemiany’, ‘walki’, a nawet stosując metafory stereotypowe: *duchowe pęta, łono Kościoła*. Wśród wypowiedzi porównawczych, obok licznych i oryginalnych porównań spotkamy wiele konstrukcji utartych inspirowanych tekstami biblijnymi, którym towarzyszą motywacje innymi formami wypowiedzi sakralnych.

Na podstawie wszechstronnej i szczegółowej analizy materiału językowego w planie gatunkowym językowym i stylowym Autorka dochodzi do kilku wniosków. Najważniejszy z nich jest potwierdzeniem założenia uczynionego we wstępie, że świadectwo jest odrębnym gatunkiem wypowiedzi religijnej, które mimo wewnętrznego zróżnicowania daje się rozpoznać jako swoisty typ tekstu i opisać za pomocą kategorii tekstologicznych. Zdaniem Autorki, język ruchów nowej ewangelizacji odzwierciedla stan współczesnego języka religijnego i dowodzi jego dostosowywania do mentalności współczesnego człowieka. Wyraża się to m.in. w komunikatywności świadectw wynikającej nie tylko z postulowanej czy „metodycznej” ich egzystencjalności, ale też obecności w nich potocznej wersji języka religijnego.

Na uwagę zasługuje fakt, że dominująca w pracy charakterystyka języka nowej ewangelizacji ustępuje niekiedy badawczym postulatom i odkrywaniu przesłrzeni, która pozostaje jeszcze do zbadania (np. problematyka składniowa, morfologiczna, ortograficzna).

Niekwestionowaną wartość monografii podnosi obszerny aneks, zawierający wybrane teksty świadectw mówionych i pisanych, w tym publikowanych w prasie i w Internecie.

Cała książka, napisana dobrą, staranną polszczyzną, podkreśla duże umiejętności Małgorzaty Nowak w zakresie erudycyjnego i precyzyjnego wypowiadania się. Tok prowadzonych przez Autorkę rozważań cechuje duża kultura i precyzja wypowiedzi, chociaż jak w każdej pracy, i tu nie brakuje, drobnych na ogół, niezręczności sformułowań czy zgrzytów stylistycznych.

Wszelkie jednak usterki stylu, skróty myślowe i dyskusyjne fragmentami elementy wnioskowania (np. konstatacja, że prototypowy odbiorca świadectwa jest zbiorowy czy idealistyczna interpretacja deklarowanego celu świadectw, gdzie przyjmuje się, że intencje świadków są prymarnie altruistyczne) nie umniejszają dużej wartości merytorycznej ocenianej monografii, która w pełni zasługuje na zainteresowanie czytelników, i to nie tylko specjalistów z zakresu językoznawstwa.

Bogusław Nowowiejski